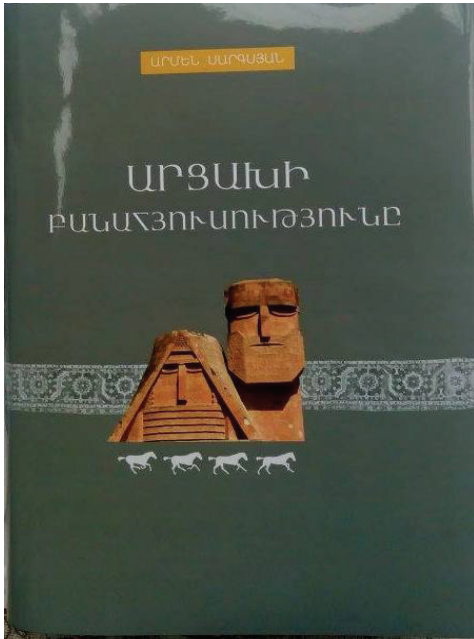

**ԱՐՅԱՆ ՍԱՐԳՍՅԱՆ. Արցախի բանահյուսությունը, Երևան, «Էդիթ Պրինտ»
հրատ., 2015, 748 էջ:**

Արցախի բանահյուսությունը՝ որպես տվյալ պատմաագագրական տարածքի մտավոր ուժն ու հոգևոր մշակույթն ամփոփող ժառանգություն, հայ բանագիտության տարածքում իր նշանակալի տեղն ու դերն ունի և մշտապես ուսումնասիրության դիտանցքում էր՝ սկսած 1860-ական թվականներից: Շուրջ մեկուկեսդարյա գրավոր կենսագրության ընթացքում պեղվել ու գրառվել է բանագիտական հարուստ նյութ՝ ինքնատիպ տեղագրական, լեզվաբանական, բարբառագիտական առումներով: Անշուշտ, այդ կենսագրությունը բազում երախտավորների անուններով է կերտվել ու կերտվում: Այսօր էլ Արցախի բանահյուսությունը շարունակում է մնալ ուսումնասիրության դաշտում: Այդ իրողությունն է վկայում նորածնունդ «Արցախի բանահյուսությունը» համահավաք ժողովածուն՝ Արմեն Սարգսյանի հեղինակությամբ:

Ժողովածուն հեղինակի՝ երկու տասնամյակ առաջ հղացած ու տարիների ընթացքում կատարած համառ ու տքնալի աշխատանքի արդյունքն է: Առանձին ժողովածուներով լույս էին տեսել Ա. Սարգսյանի «Արցախյան հանելուկներ», «Արցախի բանաձևային բանահյուսություն», «Արցախյան ավանդություններ», «Արցախյան գվարձախոսություններ» գրքերը: Ներկայացվող աշխատանքը ընդգրկում է ինչպես վերոնշյալ ժողովածուների նյութերը՝ նոր համայրությամբ, այնպես և հեքիաթներ ու քնարական բանահյուսության նորահայտ նմուշներ:

Բոլոր ժողովածուների կազմության ժամանակ հեղինակը հավատարիմ էր իր նախանշած աշխատանքային ոճին ու դրսևորել էր բացառապես գիտական մոտեցում՝ թե՛ նյութերի գրառման, թե՛ դրանց համակարգման դեպքում: Այդ ամենի բյուրեղացումն էլ «Արցախի բանահյուսությունը» համահավաք ժողովածուն է:

Ի սկզբանե հեղինակն առաջնորդվել էր հստակ ծրագրով. ստեղծել այնպիսի աշխատանք, որը պիտի լինի ոչ միայն բանահյուսական ժառանգությունն ամփոփող մի նոր հուշարձան, այլև պիտի դառնար նաև այդ ժառանգությունը կրող ժողովրդի բարբառի ու լեզվամտածողության ուսումնասիրության գիտականորեն հավաստի ու հուսալի աղբյուր:

Հայտնի է, որ բանահյուսական ժառանգության գրավոր փոխադրումը բարբառի հետ կապված որոշ խնդիրներ էր առաջ բերել: Հիմնականում բանահավաքների կողմից կարևորվել էր գրառվելիք նյութի բանագիտական արժեքը, և գրառված բանահյուսական նմուշներն էլ չէին հավակնում ճշգրիտ արտահայտելու բարբառային, խոսվածքային առանձնահատկությունները: Բանահյուսական գրեթե բոլոր ժողովածուներում նշվում է այդ մասին:

Ա. Սարգսյանի ժողովածուն ինքնատիպ է թերևս նրանով, որ հեղինակի կողմից կարևորվել է գրառվող նյութի թե՛ բանագիտական, թե՛ բարբառագիտական արժեքը: Ու այս ժողովածուում ընդգրկված բոլոր նմուշներն առավելապես արտահայտում են բարբառի համապատասխան խոսվածքների առանձնահատկությունները ու դրանով դառնում նաև տվյալ ժամանակաշրջանի բարբառային իրողությունների վավերագրություն:

Ժողովածուն լիարժեք ամփոփում է առ այսօր կատարված բանահավաքչական մեծ աշխատանքը. հեղինակը նախ՝ գիտականորեն համակարգել է հավաքագրված և առկա բանահյուսական նյութը՝ առաջնահերթելով նյութի բանագիտական ու բարբառագիտական արժեքայնությունը, ապա և այս աշխատությամբ բանահավաքչական գործունեության շարունակականությունն ու նրա ուսումնասիրության գիտական ուղղորդվածությունն ապահովել, ինչն առկախ էր մինչ այդ:

Գրքի «Երկու խոսք»-ում հեղինակն ամփոփ տալիս է ժողովածուում ընդգրկված նյութի բնութագիրը: Ըստ որում՝ Արցախի ժողովրդական բանահյուսության շուրջ 8078 բնագիր է ներկայացված սույն աշխատության մեջ: Նյութերը համակարգված են ըստ ժանրային նկարագրի՝ **վիպական բանահյուսություն** (հեքիաթ, ավանդություն, առակ, զվարճախոսություն), **քնարական բանահյուսություն** (խաղիկներ, չափածո այլ կտորներ), **ատույթաբանական բանահյուսություն** (առած-ասացվածք, անեծք, օրհնանք, հանելուկ, մականուն, շուտասելուկ, հանգախաղ): Բոլոր բնագրերը համարակալված ու անձնագրավորված են, խստորեն պահպանված են նյութի գրառման պահանջները: Գիտական հետևողականությամբ պահպանված է նաև յուրաքանչյուր բնագրի բարբառային տառադարձությունը: Ըստ այդմ՝ յուրաքանչյուր նմուշ գիտական բեռնվածք ունի. այն համապատասխան ուսումնասիրության տարածքում գնահատելի է իր սկզբնաղբյուրային արժեքով:

Ժողովածուն ունի ընթերցողին ուղղորդող ընդարձակ առաջաբան, որտեղ տրվում է Արցախի մասին պատմական համառոտ ակնարկ, ներկայացվում է բանահյուսության գրառման պատմությունը, նյութերի բանագիտական վերլուծությունն ու նաև ամփոփ տեղեկություն Արցախի բարբառի հնչյունաբառաբերականական առանձնահատկությունների մասին: Կցված ունի բառարան, որի մեջ ընդգրվել են բարբառային և փոխառյալ բառեր ու դարձվածներ՝ իրենց բացատրություններով:

Հեղինակը ժողովածուի վերջում տալիս է նաև մատենագիտական ցանկ, որն ընդգրկում է Արցախի բանահյուսությանը վերաբերող տպագիր ու ձեռագիր աղբյուրները: Ըստ էության, ժողովածուն թե՛ Արցախի բանահյուսության արժանավոր ներկայացման լավագույն գործ է, թե՛ բանահյուսության ու բարբառի գիտական ուսումնասիրության իր ժամանակի սկզբնաղբյուր:

Ա.Սարգսյանի «Արցախի բանահյուսությունը» կարևոր ներդրում է հայ բանագիտության մեջ, իսկ արցախյան համանուն տարածքում՝ նաև բանահյուսություն ու բարբառագիտություն կապն ապահովող գիտական բարձր արժեքայնությամբ ինքնատիպ աշխատություն, որը գալիք սերունդներին հղվող արժեքների ճանաչողության ու պահպանման լուրջ հանձնարարական է:

Լուսինե ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

բ.գ.թ., դոցենտ

ՄՄՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ